

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

**ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
СПЕЦИАЛНОСТ „ПСИХОЛОГИЯ“**

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.пс.н. Соня Карабелъова

**на дисертационен труд: „ЛИЧНОСТНИ ПРЕДИКТОРИ НА
ПРЕЖИВЯВАНТО БЛАГОПОЛУЧИЕ“**

за получаване на научна степен „доктор на науките“ в
направление 3.2. „Психология“

**автор: проф. д-р Маргарита Ангелова Стефанова-
Бакрачева**

Представената за рецензиране дисертация е в областта на общата и възрастовата психология, съчетана и обогатена с темата за благополучието. Подобна тематика в последните десетилетия активно се развива в сферата на психологията на здравето. Проблематиката за благополучието е обогатена с темата за личностните черти по модела на „Големите пет“, кибернетичната теория за личностните черти, личностните диспозиции, копинг стратегиите и копинг потенциала. От такава гледна точка проф. Бакрачева си поставя амбициозната задача да представи интегративен модел за благополучието. Темата заслужава внимание и привлича интереса на изследователите, тъй като съчетава връзката на

благополучието с майндфулнес, смисъла на живота и търсенето на смисъл. В тази връзка ясно и категорично са очертани основните приоритети на научно-изследователските насоки, които се отнасят до укрепването на психичното здраве в контекста на пандемичните и пост-пандемичните условия от COVID-19. Допълнително фокусът е върху повишаването на личния ресурс за ефективна себерегулация чрез учене. Друг аспект на разработката, който заслужава внимание, се отнася до предложените практически насоки, свързани с превантивна подкрепа за поддържане на оптималното функциониране на личността. В тази връзка смятам, че това е повече от достатъчно, за да бъде обоснована актуалността и значимостта на разглежданата проблематика. Присъствието на проф. Бакрачева в тази тематична територия, която е обусловена не само от дискуссионния статус и проблематизацията на съдържателната фаза на тази научна област, но преди всичко от възможностите ѝ на изследовател на теоретично и емпирично равнище, заслужава внимание.

В дисертационния труд ясно проличава сериозния научен подход за решаването на поставените задачи. Трудът е разработен по строгите научни критерии в рамките на 327 стандартни страници. Той съдържа увод, три глави, заключение и използвана литература. Използваната литература е релевантна на изследваната проблематика и включва 453 източника, от които 29 на български и 424 на английски език.

Отличителна характеристика на дисертацията е емпиричното изследване, проведено в периода на COVID-19, кризата от войната в Украйна, както и природните бедствия. Получените резултати могат да влязат във фактологичен фонд

на пресечната точка на общата, възрастовата и консултативната психология. Използваните изследователски инструменти и методи допринасят за оформянето на конкретна методологична база на психологическото знание.

В теоретичната част на дисертационния труд проф. Бакрачева изследва личностните характеристики по модела на „Големите пет“, кибернетичната теория за личностните диспозиции и връзката им с копинг стратегиите и благополучието в условията на несигурност и непредвидимост. Всичко това поставя въпроси не само за справянето с всекидневните затруднения в живота на хората, но и за адаптирането и правенето на избори в кризисни ситуации, следващи една след друга – ситуации, които компрометират възможността за контрол. Задълбочено представените теоретични конструкти адресират необходимостта от активна работа на специалистите за подкрепа и поддържане на личностните ресурси за устойчива и ефективна саморегулация.

Въз основа на задълбочен анализ на множество теоретични подходи и емпирични изследвания М. Бакрачева прави логична връзка между изследваните феномени, поставяйки ги в рамките на българския социокултурен контекст, което допринася и допълва картината на задълбочения и критичен анализ. Въз основа на развитата теоретична рамка, авторката създава специфичен модел за емпирични проучвания, чийто дизайн предполага по-високо теоретично ниво като функциониращо на четири равнища: културно, социално, поведенческо и интраиндивидуално.

В емпиричната част на дисертационния труд прави впечатление широкият обхват на проучванията, което създава

условия за отчитане на ефекта на голяма част от факторите, обуславящи изследваните явления и характера на връзките между тях. Като цяло, дизайнът представя един амбициозен по замисъл и изпълнение теоретичен и експериментален проект. Контингентът и методите са подробно и коректно описани. Изложението на резултатите следва поставените задачи и описва проверката на формулираните хипотези. Осъществените статистически анализи съответстват на целите, като позволяват получаване както на описателни резултати, така и на такива, които дават информация за каузалност. Прави впечатление обхващането на голям брой променливи и добрият контрол върху тях при осъществяване на анализите. Резултатите са представени както в табличен вид, така и графично, като онагледяването е с много добро качество. Получените резултати позволяват по-нататъшни анализи, които могат да доведат до практическо приложение и насоки за бъдещи изследвания, предложени в работата. По отношение на представянето на получените резултати някои от таблиците могат да бъдат в приложение, а не в основния текст, за да стане той по-изчистен и четивен както за специалисти, така и за непрофесионалисти.

Важно е да отбележа, че проведените емпирични проучвания съхраняват подхода и логиката на това, което се прави в съвременната психология и се приема за изследователска ценност.

Резултатите от емпиричните проучвания показват множество конкретни взаимовръзки с приносен характер. В това дисертационно изследване всеки резултат е със свое място в определена област на психологията. Искам да подчертая, че с приемането и защитата на основополагащата

идея на дисертацията М. Бакрачева обосновава нова гледна точка за изследване на проблемите за личностните характеристики и диспозиции и връзката им с благополучието през опосредстващите конструкти в областта на общата, възрастовата и консултативната психология, за промяна на моделите и техниките за оценка и диагностика, а също така и за подкрепа и поддържане на оптималното човешко функциониране. Целият текст на дисертацията кореспондира и е съотносим с реалното поведение на хората. Всичко това се улеснява и от правилния подбор на изследователски инструменти.

От друга страна, следва да се признае, че вграждането в изследователската дейност на непоклатимата взаимовръзка теория-метод-действие, това е важен признак за методологическа грамотност и научната дисциплина на проф. М. Бакрачева. Трудът представлява полезен източник на знания за студенти, изследователи, практикуващи консултанти.

Дисертацията показва, че проф. М. Бакрачева е извървяла път на успешно академично и общо културно развитие, че се е формирала като специалист не само в утвърдената област на общата психология, но и в една деликатна област на психологическото познание.

Основен принос на дисертационния труд е концептуалният модел, използван за задълбочения критичен и сравнителен анализ на теоретичните подходи за личностните черти и диспозициите, които предиктират ефективното справяне, повишават чувството за благополучие и допринасят за по-високо качество на живота. Мащабното емпирично проучване предоставя възможност за разкриване на

причинно-следствени връзки и зависимости, което дава възможност с висока достоверност да се проверят хипотезите. Обобщенията и сравнителните анализи са адекватни и имат конкретна практическа приложимост. Направените изводи са релевантни на целта и задачите, като обективно отразяват изводите от проучването. Те показват компетентността на Маргарита Бакрачева да анализира и интерпретира научни публикации. Всичко това е индикатор за задълбочен изследователски интерес към разглежданата проблематика.

Приносите са формулирани ясно и са добре подкрепени с аргументи, като обективно отразяват постиженията на дисертационния труд. Представените приноси могат да се разширят съдържателно по посока на практическата приложимост на цялостната разработка.

Авторефератът е съобразен с изискванията, като адекватно представя дисертационния труд.

Имам технически бележки, но те не влияят на положителното ми отношение към труда.

Проф. Бкарачева представя една монография по темата на дисертацията, 7 статии, публикувани в списания, реферирани и индексирани в световни бази данни с научна информация, 8 статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране и общо 34 цитирания.

В заключение - проф. Бкарачева е безспорен и компетентен учен със собствено присъствие в науката.

Дисертационният труд на Маргарита Бакрачева представлява цялостно и задълбочено изследване на актуална научна тематика, която е значима от гледна точка на развитието на общата, възрастовата и консултативната

психология в българския социокултурен контекст и мястото им сред останалите направления в психологията и научното познание като цяло. Дисертацията отговаря на изискванията и наукометричните критерии на Закона за развитие на академичния състав в Република България за присъждане на научната степен „доктор на науките“.

Като имам предвид актуалността на темата, успешно проведените емпирични изследвания, задълбоченият теоретичен и емпиричен анализ на изследователските данни убедено давам своята положителна оценка и предлагам на членовете на Научното жури да гласуват положително за присъждане на научната степен **„доктор на науките“ на Маргарита Ангелова Стефанова-Бакрачева по ПН 3.2. Психология.**

20.10.2023

гр. София

РЕЦЕНЗЕНТ:

(проф. д.пс.н. С. Карабельова)